

DOPRINOS FRANJE FANCEVA PROUČAVANJU POVIJESTI ROMSKOGA STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ

Danijel VOJAK
Bregana

UDK: 81-05 Fancev, F.
323.15(497.5=214.58)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 11. 5. 2004.

Franjo Fancev bio je jedan od najznačajnijih hrvatskih lingvista i povjesničara književnosti u prvoj polovici XX. st. Napisao je pet članaka naslovljenih *Iz prošlosti i sadašnjosti cigana*, koje je objavio u studenom 1912. u *Narodnim novinama*. Svrha ovoga rada jest analizom Fancevljevih članaka, njegove ostavštine i relevantne literature istražiti njegov doprinos proučavanju romske manjine u Hrvatskoj. Fancev u ovim člancima analizira romsku povijest i migracije, jezik, kulturu te tadašnji položaj Roma u Hrvatskoj. U vrijeme objavljivanja članaka o romskom stanovništvu Fancev je radio u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, u kojoj se mogao služiti recentnom literaturom o romskom stanovništvu, npr. radovima Franca Miklošiča i nadvojvode Josipa Habsburškog. Najkvalitetniji dio tih članaka jest analiza romskoga jezika i tadašnjega položaja Roma u Hrvatskoj. Fancev je bio među prvim hrvatskim znanstvenicima koji su proučavali romsku manjinu u Hrvatskoj te je namjeravao na temelju tih članaka potaknuti znanstveno zanimanje, koje bi mu omogućilo pisanje prve knjige o povijesti romskoga stanovništva u Hrvatskoj. Nažalost, zbog pomanjkanja interesa šire i znanstvene zajednice, on više nije pisao o toj manjini. Svojim je člancima pridonio kvalitetnijem proučavanju i razumijevanju položaja romske manjine u Hrvatskoj i u Europi.

Danijel Vojak, Vladimira Nazora 27, 10432 Bregana, Hrvatska.
E-mail: magdvoj@yahoo.com

Franjo Fancev bio je jedan od najznačajnijih hrvatskih književnih povjesničara i lingvista u prvoj polovici XX. st., a istaknuo se studijama o povijesti hrvatske književnosti i kulture. Fancev je u studenom 1912. objavio pet članaka *Iz pro-*

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 421-438

VOJAK, D.:
DOPRINOS...

šlosti i sadašnjosti cigana u Narodnim novinama. Cilj je ovoga rada analiza njegova doprinosa proučavanju povijesti i kulture romskoga stanovništva u Hrvatskoj. U Fancevljevim člancima analizirana je romska povijest i migracije, njihovo ime, jezik, običaji i kultura, a posebno je vrijedna njegova analiza tadašnjega položaja romskoga stanovništva u Hrvatskoj. Na temelju tih članaka namjeravao je potaknuti znanstveno zanimanje, koje bi mu omogućilo pisanje prve knjige o povijesti romskoga stanovništva u Hrvatskoj.

ŽIVOT I RAD FRANJE FANCEVA

U ovom dijelu rada neću šire ulaziti u analizu života i rada Franje Fanceva, nego mi je namjera istaknuti njegov profesionalni interes i rad, a radi boljega razumijevanja njegova interesa za proučavanje romskoga stanovništva.

Franjo Fancev rođio se 1882. u Virju, a umro je 1943. u Zagrebu. Osnovno obrazovanje stekao je u Virju, a nakon toga pohađao je gimnaziju u Bjelovaru i Zagrebu. Studirao je slavensku i romansku filologiju u Zagrebu i Beču, gdje je 1907. doktorirao na temi jezika hrvatskih protestantskih pisaca XVI. stoljeća. Nakon toga kratko je bio gimnazijski profesor u Bjelovaru, a od 1908. do 1926. radi kao knjižničar i pristav u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (od 1919. do 1926. bio je njezin ravnatelj). Zatim radi kao profesor starije hrvatske književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je nekoliko puta bio i dekan (1927.-1929., 1940./1941.) Od 1925. kao član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti uređuje sveske XI.-XV. *Građe za povijest književnosti hrvatske* (Bratulić, 1998., 9-12; Matijević, 1943.a, 153-154).

Fancev se bavio brojnim temama iz književne i kulturne povijesti Hrvatske, a navest ću ih samo nekoliko: prošlost hrvatskoga jezika (npr. kajkavski dijalekt, jezik protestantskih pisaca), glagoljaštvo i slavensko bogoslužje, ilirski pokret i hrvatski narodni preporod, bibliotekarstvo i tiskarstvo (Matijević, 1943.b, 208-220; Bratulić, 1998., 10-13; Stipanov, 1998., 203-224). Fancev se posebno istaknuo kao zagovornik teze o autohtonosti i originalnosti hrvatskoga narodnog preporoda te je svojim radovima isticao cjelovitost i jedinstvenost hrvatske književnosti. Zbog svojih stavova ulazio je u polemike, a to u njegovom znanstvenom radu ističe Antun Barac, pišući kako "...dr. Fancev je u svoj naučni rad ulazio sa svim oduševljenjem i gotovo fanatizmom čovjeka, koji je uvjeren u točnost svojih otkrića i o pogreškama što ih mora suzbijati. Zato je često pisao oštro, zato je polemizirao, a zato je doživljavao napadaje..." (Barac, 1943., 325). Iz toga se vidi Fancevljev znanstveni obol proučavanju hrvatske književnosti i kulture u prvoj polovici XX. st., a njegovo proučavanje romskoga stanovništva bio je dio njegova znanstvenoga interesa.¹

ČLANCI FRANJE FANCEVA IZ PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI CIGANA

U studenom 1912. Fancev je objavio pet članka u *Narodnim novinama*, naslovivši ih *Iz prošlosti i sadašnjosti cigana*. Ovih pet članaka objavljeno je na trećoj stranici *Narodnih novina*; najmanji članak imao je 149 redaka, a najveći 231 redak (u prosjeku opseg članaka iznosio je 195 redaka). U tim člancima Fancev obrađuje romske migracije, povijest, jezik i kulturu romskoga stanovništva u Europi i Hrvatskoj. Kvaliteta njegovih članaka vidi se u analizi položaja romske manjine u Hrvatskoj potkraj XIX. st. i na početku XX. st. Iz navedenih podataka uočava se kako su članci bili veliki opsegom te objavljeni u pet nastavaka, a sve to, na određen način, upućuje na želju uredništva *Narodnih novina* da kvalitetno (znanstveno) analizira povijest i sadašnjost romskoga stanovništva u Hrvatskoj i Europi.

Kada objavljuje članke o Romima, Fancev radi kao pristav i knjižničar u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Upravo taj položaj omogućio mu je pristup suvremenim znanstvenim radovima o romskom stanovništvu, npr. *Etnologische Mitteilungen aus Ungarn*. Treba istaknuti kako je Fancev u vrijeme pisanja članaka o Romima, na početku svoga znanstvenoga rada, objavio tek petnaestak radova. Svoje članke tada objavljuje u raznim znanstvenim časopisima, npr. *Archiv für slavische Philologie*, *Vjesnik kr. Zemaljskog arhiva*, *Suoremenik* te novinama, npr. *Hrvatske novine* i *Narodne novine*. Članke o povijesti i sadašnjosti romskoga stanovništva objavljuje u *Narodnim novinama*. Valja podsjetiti kako s tim novinama surađuje već dvije godine, pišući članke o potrebi reforme Sveučilišne knjižnice ili o virovskom dobrovoljnom kazalištu (Paro, 1998., 340). Fancev je često pisao članke za novine, a o kvaliteti njegova rada piše Barac, ističući kako je "...po svojim člancima u novinama on (Fancev, D. V.) širem občinstvu bio i poznatiji negoli po izrazito znanstvenom radu, i ako u njima nije ono najbolje, što je iza sebe ostavio. Čitalac nestručnjak pamti iz novinskog sastavka u prvom redu ono, što se njemu sviđa, što je u njima doista vrijedno..." (Barac, 1943., 325). Fancev u člancima ističe motiv svoga pisanja članaka o romskom stanovništvu. Između ostalog, on piše da "...je kod nas (u Hrvatskoj, D. V.) još posvemašnje nepoznavanje cigana, hrvatska literatura ne poznaje nijednog djela o ciganima, to bi svakako bila poželjna jedna knjiga, koja bi se opširnije bavila prošlošću i jezikom cigana, njihovim običajima, narodnim blagom uopće i napose ciganima koji stanuju među nama..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.).

Kada je objavio članke o romskom stanovništvu, Fancev se počeo afirmirati kao književni povjesničar, a upravo taj dio njegova rada može se povezati s njegovim interesom za proučavanje romskoga stanovništva. Svoje članke o Romima zapo-

činje stihovima Čubranovićeve pjesme *Jeđupka*. Iz navedenoga se može zaključiti, kako je u svojim istraživanjima srednjovjekovne književnosti i pismenosti (između ostalih, analizirajući poeziju Andrije Čubranovića, Mikše Pelegrinovića i Sabe Mišetića Bobaljevića, koji su pisali o *Jeđupima / Romima*) došao na ideju da piše o tom stanovništvu (*Narodne novine*, 20. 11. 1912.; *Stari pisci hrvatski*, 1876., V.-XXVI.). Fancev će dvadesetak godina kasnije napisati jedan rad o Čubranovićevoj *Jeđupki*, što na određen način potvrđuje njegovo znanstveno zanimanje za navedenu tematiku (Fancev, 1940., 41-52). Vjerojatno je dodatni motiv za pisanje o romskom stanovništvu bio taj što je on rođen i živio na prostoru Podravine (tadašnje Bjelovarsko-križevačke županije), a upravo je ta županija na početku XX. st. bila jedna od najgušće naseljenih romskim stanovništvom (*Statistički godišnjak*, 1917., 24). Upravo velik broj romskoga stanovništva u njegovu kraju zasigurno je utjecao na njegovu odluku da proučava to stanovništvo.

Preko novinskoga medija Fancev je pokušao zainteresirati ne samo znanstvenu nego i širu javnost za proučavanja romske manjine u Hrvatskoj. Fancev na kraju posljednjega članka o Romima piše da "...kako je kod nas još posvemašnje nepoznavanje cigana, hrvatska literatura ne poznaje nijednog djela o ciganima, to bi svakako bila poželjna jedna knjiga, koja bi se opširnije bavila prošlošću i jezikom cigana, njihovim običajima, narodnim blagom uopće i napose ciganima koji stanuju među nama. Toj potrebi rado bi udovoljio pisac ovih redaka, kad bi znao da će naći i odziva..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). Za potrebe ovoga rada istražio sam ostavštinu Franje Fanceva, koja se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje AHAZU, D. V.) u Zagrebu, te njegovu korespondenciju, koja se čuva u Zbirci rukopisa i starih knjiga (dalje ZRSK, D. V.) u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Namjera mi je bila pronaći u Fancevljevoj korespondenciji i ostavštini njegove bilješke ili spominjanje rada na člancima o romskom stanovništvu. Fancevljeva ostavština u AHAZU sastoji se većim dijelom od dokumenata iz XVII. do XIX. st., tiskane građe i korespondencije, prijepisa književnih dijela, diploma i fotografija (Katalog, sign. XV-44, 99-108). U ovome arhivu nisam uspio pronaći ni jedan spis koji se odnosi na njegove članke o Romima. Sličan (ne)uspjeh u potrazi za takvim spisima imao sam prilikom istraživanja Fancevljeve korespondencije u ZRSK (ZRSK, sign. R 7494, R 4836 i dr.). U Fancevljevoj korespondenciji pronašao sam njegova dva pisma Vatroslavu Jagiću, koja su napisana istoga mjeseca kada se objavljuju njegovi članci o romskom stanovništvu. U tim pismima Fancev piše kako se bavi proučavanjem *zagrebačkog ježuitskog kolegija*, a pritom ne spominje vlastite članke o romskom stanovništvu (ZRSK, sig. R 4610b,

2. 11. 1912., 1-2). Budući da nisam pronašao podatke o njegovu daljnjem proučavanju i pisanju o romskom stanovništvu, može se zaključiti kako nije naišao na potreban interes koji bi mu omogućio pisanje opširnije studije o tom stanovništvu.

Fancev je bio jedan od prvih hrvatskih znanstvenika koji je proučavao romsko stanovništvo. Prije njega tom se tematikom bavila Mara Čop Marlet, koja je napisala nekoliko (književnih i znanstvenih) radova, a u kojima se bavila poviješću, kulturom i jezikom Roma. Uz nju, istaknuo bih Franju Kuhača, koji je prilikom istraživanja narodnih pjesama na području Hrvatske proučavao i romsku glazbu (Žura Vrkić, 2003., 93-99; Fancev, 19. 11. 1912., 3). Zanimljivo je napomenuti kako je od kraja XIX. st. kao dio djelovanja Akademijina Odbora za narodni život i običaje bilo organizirano skupljanje podataka o narodnom životu na području Hrvatske. Skupljači građe prikupljali su podatke i o romskom stanovništvu te je dio njihovih radova objavljen u *Zborniku za narodni život i običaje*, a ostala neobjavljena građa čuva se kao dio rukopisnih zbirki Arhiva Odbora za narodni život i običaje. (Mohorovičić, 1988., 3-35; Radić, 1997., 40, 81). Imajući navedeno na umu, vidi se kako je Fancev bio među prvim hrvatskim znanstvenicima koji su istraživali romsku manjinsku skupinu na području Hrvatske, a time njegovi članci o navedenoj manjini dobivaju dodatnu važnost i izazivaju potrebu da se kvalitetno znanstveno analiziraju.

Iz toga se može zaključiti kako Fancevljev znanstveni interes za proučavanje romskoga stanovništva nije bio primaran, tj. da se proučavajući hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo susreo s potrebom istraživanja povijesti romske manjine. Dodatni poticaj u proučavanju romskoga stanovništva bio je manjak ozbiljnijih hrvatskih znanstvenih djela o njima. Kako nisam pronašao podatak o reakciji šire ili znanstvene javnosti na Fancevljeve članke o romskom stanovništvu, ni podatak o njegovim daljnjim istraživanjima i objavljenim radovima o Romima, može se zaključiti kako je interes za izradbu šire (znanstvene) studije o Romima izostao, a time je spriječen Fancevljev rad na pisanju znanstvene studije o romskom stanovništvu u Hrvatskoj.²

FANCEVLJEVA ANALIZA POVIJESTI ROMSKOGA STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ I EUROPI

Fancev u svojim člancima analizira povijest romskoga stanovništva u Europi, posebno ističući potrebu razumijevanja njihova migracijskog kretanja. Iz njegove analize romske povijesti vidi se kako je on upoznat s radovima Bonaventure Vulcanisa, nadvojvode Josipa (Josef Karl Ludwig Habsburg), A. F. Potta, Franca Miklošiča i drugih manje poznatih znanstveni-

ka koji su pisali o romskoj povijesti. Fancev u svojim člancima ne ulazi u detaljnije analize povijesti i tadašnjega položaja romskoga stanovništva, no prilikom navođenja važnih djela koristi se znanstvenim kritičkim aparatom. Tako je istodobno svoje članke približio znanstvenoj i široj javnosti.

Tumačeći novije spoznaje o povijesti romskoga stanovništva, prije svega utemeljenim na filološkim analizama Potta i Miklošiča, Fancev prihvaća tezu o pripadnosti romskoga jezika "...starodrevnom indijskom jeziku – sanskstu..." (*Narodne novine*, 16. 11. 1912.). Zatim je kao pradomovinu romskoga stanovništva naveo Indiju, a kao uzroke njihovih migracijskih kretanja ističe "...da nam do danas još nitko nije objasnio; naslućuje se, da ih je na taj korak (migracije, D. V.) nagnala bijeda i nevolja, što je utisnulo neizbrisivih tragova u melanoličnost cigana..." (*Narodne novine*, 16. 11. 1912.).

Fancev, slijedeći Miklošičeve filološke analize romskoga jezika, pokušava rekonstruirati migracijske putove romskog stanovništva, a pritom donosi vlastita promišljanja o razlozima stalnih romskih seoba. Tako piše da "...kojim putem udariše cigani iz Indije u Evropu, saznajemo i opet samo iz njihovog jezika. Zadržavajući se cigani na svome putovanju kod raznih naroda tako dugo dok im cigansko prosjačenje ne dosadi, od svakog tog naroda primili bi cigani i po koju riječ za svoj jezik..." (*Narodne novine*, 16. 11. 1912.). Prema Fancevu, poseban utjecaj na romski jezik imao je grčki jezik, koji se "...nije zadovoljio, da ciganima posudi koju novu riječ, grčki jezik je zadržao u samu bit ciganskog jezika, čime mu je utisnuo neke nove oznake, kojih ni novoindijska narječja niti jezik azijskih cigana nikako ne spominju..." (*Narodne novine*, 16. 11. 1912.). Zanimljiv je kratak Fancevljev osvrt na odnos europskih naroda prema romskim doseljenicima. Tako Fancev piše da "...neki narodi pokazivali bi im (Romima, D. V.) više, neki manje sklonosti, a neki ih nijesu nikako trpjeli u svojoj blizini; grčki, rumunjski i mađarski narod primio ih je dosta prijateljski, mnogo manje susretljivosti našli su cigani kod Slavena, a na ljute neprijatelje namjerili su se kod Nijemaca, a osobito kod Francuza; osobitim zaštitnicima bio im je španjolski narod... Ova veća ili manja susretljivost, kojom su cigani primljeni, odražuje se i u privrženosti i ljubavi cigana za te narode..." (*Narodne novine*, 18. 11. 1912.). Ovakva Fancevljeva zapažanja o odnosu pojedinih naroda prema romskom stanovništvu mogu se, u određenoj mjeri, usporediti sa suvremenim romanološkim tezama o razlikovanju dvaju pristupa koje su provodile europske države prema njima.³ Fancev je još istaknuo kako su Romi bili krvnici vođi seljačke bune Gjörgy Dózsi ili kako su imali vlastita vojvodu u vrijeme Lajosa Kossutha, kao nagradu za uhođenje neprijatelja (*Narodne novine*, 19. 11. 1912.).

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 421-438

VOJAK, D.:
DOPRINOS...

Vjerojatno zbog izostanka znanstvenih radova o romskom stanovništvu u Hrvatskoj Fancev ne spominje njihovo naseljavanje ili povijest sve do druge polovice XIX. st. (do vremena u kojem je živio). Piše o izostanku literature o romskom stanovništvu te ističe kako "...kod nas nije još ništa učinjeno (u proučavanju Roma, D. V.), pače ne stoji ni tvrdnja pisca studije o Mihanoviću, da je pjesnik hrvatske himne napisao u Hormayerovu Archivu 'radnju' o ciganima..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). Iz navedenoga se može zaključiti kako je Fancev, koristeći se suvremenim (ponajviše lingvističkim) istraživanjima, napisao kvalitetnu znanstvenu analizu povijesti Roma u Europi, a pritom je svoje pisanje prilagodio široj i znanstvenoj javnosti.

FANCEVLJEVA ANALIZA ROMSKOGA JEZIKA I KULTURE

Treba istaknuti da je Fancev bio jedan od važnijih hrvatskih jezikoslovaca u prvoj polovici XX. st. On je u člancima o romskom stanovništvu velik dio prostora ostavio analizi romskoga jezika, služeći se ponajviše suvremenim Miklošičevim lingvističkim teorijama. Fancev se na određen način uspijeva upoznati s recentnijim znanstvenim spoznajama, vjerojatno jer se kao pristav u Sveučilišnoj knjižnici mogao služiti ugarskim i austrijskim znanstvenim časopisima i knjigama. Podsjetit ću da se u 1880-im godinama pojavljuju prve ozbiljnije studije romskoga jezika, npr. radovi Miklošiča i nadvojvode Josipa, a upravo je s tim studijama Fancev bio upoznat. U Hrvatskoj su se Antun Medven i Rade Uhlik u XX. st. bavili proučavanjem romskoga jezika, no potreba za suvremenijom lingvističkom studijom o romskom jeziku osjeća se i danas (Horvat i sur., 1942., 750-751; Wolf, 1960., 13-33; Uhlik, 1947.; Uhlik, 1983., 5-17). Znanstvenici koji su proučavali romsko stanovništvo upravo su istraživanjem njihova jezika pokušavali rekonstruirati migracijske putove kojim su se oni naseljavali i migrirali iz pojedinih europskih zemalja. Takvim znanstvenim postupcima potisnute su mnoge pogrešne teorije o romskom stanovništvu.

Fancev u svojoj analizi romskoga jezika posebno naglašava razlike i sličnosti između romskog i ostalih indoeuropskih jezika. On piše kako je taj jezik "...azijska grana indoeuropskog jezičnog stabla...ciganski jezik, kao i neki drugi indoeuropski jezici, veoma se udaljio od nekadašnje indoeuropske deklinacije i konjugacije, koje je zamijenio nekim novim tvorbama. Od stare deklinacije sačuvala su se samo tri padežna oblika...ostalnih padežnih oblika, kako ih imadu još i danas neki indoeuropski jezici (n. pr. slavenski i litavski) ciganski jezik ne poznaje, zamijenile su ih nove tvorbe..." (*Narodne novine*, 19. 11. 1912.). Fancev navodi kako romski jezik karak-

terizira izostanak infinitiva – zamjenjuje ga glagolski oblik te – a "...od glagolskih načina i vremena, koji su ostali još od indijske starine, ciganski jezik poznaje samo prezenat i particip te imperativ, sva ostala vremena su novotarije..." (*Narodne novine*, 20. 11. 1912.). Na kraju analize romskoga jezika donosi sažet izbor najobičnijih riječi i brojeve. Naveo bih samo nekoliko riječi: "...čovjek = ciganin, rom, žena = ciganica, romni, čovjek = neciganin, gadžo, a od brojeva izdvojio bih romske nazive za brojeve od jedan do deset: jek, duj, trin, štar, panž, šo, efta, ohto, inja, deš..." (*Narodne novine*, 20. 11. 1912.).

Fancev analizira kulturu Roma, tumačeći njihovu sklonost glazbi i usmenoj književnosti. Tako piše da "...umjetne književnosti cigani nemaju, ali umjetna književnost svih naroda prepuna je sujeta uzetih iz života cigana; evo imena nekih velikih književnika koji su obradivali ciganske sujete: kod nas Čubranović (a po njemu i Mikša Pelegrinović, Sabo Mišetić Bobaljević), kod Magjara Arany, Eötvös, Jókai, Petöfi, Vörösmarti, kod Nijemaca Arnim, Freytagg, Goethe, Hebell, Lenau, kod Francuza Bérengér, Daudet, Eroksmann-Chatrian, Hugo, Merimée, Montépin, Richopin, kod Španjolaca Cervantes, kod Rusa Puškin, kod Poljaka Kraszewski i još mnogi drugi..." (*Narodne novine*, 20. 11. 1912.). U sljedećem broju nastavlja analizirati romsku kulturu, pišući kako "...narodna ciganska poezija i pripovijetke, jedino duševno blago cigana, znade se često dovinuti velikoj ljepoti s mnogo nježnosti čuvstva. Ciganina prati njegova glazba, koju on pjeva, a ne prati glazbalom na svakom koraku..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). U nastavku ovoga dijela članka donosi nekoliko stihova romske ljubavne pjesme: *Tamo gdje potočić tiho romoni; često, često ljubljah mile svoje; potočić još uvijek romoni, ali ja ne ljubim više svojega zlata; valovi potočića valjaju se dolom, gdje na grobu moje mile cvijeće miri, te pjesme posvećene majci: otkad mi majčica u hladnome grobu sniva, vele sam tužan i vele žalostan; ovaj svijet nema više nikakva blaga za mene. Jedino blago za mene jest mjestance, gdje je majčin grob* (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). Fancev piše kako se upravo glazbom dio romskoga stanovništva uspješno asimilirao u mađarski narod, tako da "...pomagjarenim ciganima, koji čuvajući svoju cigansku predaju postadoše i velikim magjarskim rodoljubima; njegovanjem magjarske glazbe, kojoj slavu razniješe Europom, oni su danas ljubimci magjarskog naroda..." (*Narodne novine*, 18. 11. 1912.). Romska glazba i usmena književnost i danas su među najizraženijim dijelovima romske tradicije, a Fancev je upravo to, preko sažete analize glazbe i usmene književnosti, pokušavao istaknuti čitateljima.

Iz Fancevljeve analize romskoga jezika i kulture vidi se kako prati suvremene znanstvene teorije, npr. lingvističke analize romskoga jezika Miklošiča i nadvojvode Josipa, sma-

trajući ih temeljem za istraživanje toga stanovništva. Velik dio prostora posvetio je u svojim člancima analizi romskoga jezika, a sama analiza zbog svoje detaljnosti bila bi primjerenija znanstvenom krugu čitatelja. Kao književnoga povjesničara, posebno ga je zanimala tematika "cigana" koju su rabili mnogi europski književnici, a pritom se osvrće na romsku književnu i glazbenu tradiciju.

FANCEVLJEVA ANALIZA TADAŠNJEGA POLOŽAJA ROMSKOGA STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ

Fancev je svoje članke objavljene u *Narodnim novinama* naslovio *Iz prošlosti i sadašnjosti cigana*. Već iz naslova članaka vidi se njegova nakana da, osim povijesne analize, pruži i analizu tadašnjega položaja toga stanovništva na prostoru Hrvatske. U analizi tadašnjega položaja Roma služi se filološkim, etnološkim i demografskim spoznajama, kako bi čitateljstvu pružio kvalitetnu informaciju. Na temelju Fancevljeva pisanja može se analizirati na koji je način dio stanovništva na području Hrvatske percipirao romsko stanovništvo, a to dodatno pruža izvanrednu vrijednost Fancevljevih članaka za proučavanje toga manjinskog stanovništva.

Autor piše kako se i u hrvatskoj književnosti rabio naziv *Jeđupi*, koji je izveden na temelju pogrešnoga shvaćanja da Romi potječu iz Egipta (*Narodne novine*, 16. 11. 1912.). Posebno se osvrće na upotrebu imena "cigani" u hrvatskom narodu te ističe kako nazivi pojedinih romskih plemena označavaju njihova dominantna zanimanja. Tako Fancev piše da "...naš (hrvatski, D. V.) narod u Podravini poznaje tri imena za tri razne vrste cigana, a prema njihovom zanimanju isto: 'kolompar' (od magjar. riječi kolompar), što znači kotlar, 'koritar' za cigane, što dubu korita i 'drobni kovači ili jožeki', koji prave neke kuhinjske predmete, grebene za lan i još koje sitnije predmete..." (*Narodne novine*, 18. 11. 1912.).

Autor u nastavku članka opisuje tri glavna romska plemena koja se nalaze na području Hrvatske. Upravo preko njegovih zapažanja i opisivanja pojedinih romskih plemena može se velikim dijelom rekonstruirati dio povijesti ove manjinske nomadske skupine. Fancev piše da "...u našoj (Hrvatskoj, D. V.) domovini imademo tri vrste cigana: kolompare, koritare i drobne kovače ili jožeke, a jedni od drugih razlikuju se, jer ime ciganin jest jedino što ih veže..." (*Narodne novine*, 18. 11. 1912.). Zatim opisuje kolompare, koji su nomadsko romsko pleme, žive "...na kolima (vurdun) i pod čergama (cara), koje razapnu obično na kraj sela na čistini, gdje mogu pasti svoja mršava kljuseti, između sebe govore jezikom ciganskim; ova vrst cigana jest jedina kod nas, koja je još sačuvala svoje indijsko narječje. Prave i popravljaju kotlove i česala za

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 421-438

VOJAK, D.:
DOPRINOS...

blago, a trguju i konjima; žene gataju iz karata i na dlanovima, a umiju i čarati...kolompari nose poznata ciganska odijela (muževi visoke čizme, šarene košulje, debele crne hlače, kaput i prsluk obično s kovnim tokama; žene poznate crvene, šarene haljine s crvenim šamijama..." (*Narodne novine*, 18. 11. 1912.). Kao sljedeće romsko pleme koje živi na području Hrvatske navodi koritare, koji su sjedilačko pleme i "...stanuju u zemljanim kolibama (obično u okolišu šuma), ne govore više jezikom ciganskim (indijsko narječje), jezik rumunjski jest i njihov jezik; dubu korita, 'struganje', vijače, kuhače. Odijelom razlikuju se ovi cigani od kolompara... koritari nose nadijeljena ponošena seljačka odijela..." (*Narodne novine*, 18. 11. 1912.). Fancev lingvističkom analizom primjećuje kako se kod ova dva romska plemena osjeća zamjetan utjecaj rumunjskoga jezika, koji je najvidljiviji u "...tvorbi komperativa:...naši cigani tvore komperativ, kako i rumunjski jezik...Od Rumunja (i Grka) imadu cigani nazivlje za tjedne dane i neke blagdane..." (*Narodne novine*, 19. 11. 1912.). Autor kao posljednje romsko pleme opisuje drobne kovače ili jožeke, koji su najasimiliranije romsko pleme. Tako piše da "Drobni kovači imadu još najmanje ciganskog u sebi; ne živu ni pod čergama ni u zemljanim kolibama, nego kako koji može u ljepšim ili siromašnijim kućama, a boravišta ne mijenjaju. Ipak za obradivanje zemlje nijesu, trgovanje konjima glavno im je zanimanje, a kod toga su vrlo okretni...Kako magjarski cigani, tako i ovi njeguju glazbu, kojom n. pr. u Podravini služe lijepi novac u ženidbeno doba...Jezika ciganskoga ne poznaju, a u svojim međusobnim pregovorima na sajmovima čuti ih je katkad između sebe govoriti nekim umjetnim (gegovačkim) jezikom..." (*Narodne novine*, 19. 11. 1912.). Iz navedenih Fancevljevih opisa romskih plemena na području Hrvatske, vidi se kako se služi interdisciplinarnim pristupom, tj. spoznajama filologije (npr. romski jezik) i etnologije (npr. opis romske odjeće i zanimanja). Zanimljivo je usporediti Fancevljev opis romskih plemena na području Hrvatske iz 1912. s onim Viktora Horvata, objavljenim tridesetak godina kasnije u *Hrvatskoj enciklopediji*. Horvat je tada bio jedan od autora članka *Cigani* u Hrvatskoj enciklopediji, pišući uvodne napomene o Romima, njihovoj vjeri, obitelji, društvenoj zajednici i migracijama, a ostali autori toga članka bili su Petar Skok, Božidar Širola i Antun Medven (Horvat i sur., 1942., 748-751). Horvat preuzima istraživanje Rade Uhljika o migracijama Roma te razlikuje sljedeća romska plemena na području Hrvatske: turske Cigane (nalaze se na području gornjega Pokuplja, Baranje i Bačke, govore arhaičnim ciganskim jezikom), rumunjske Cigane (između njih razlikuje stalno naseljene Cigane u istočnoj Hrvatskoj i Srijemu i nomade čergaše na prostoru od Podunavlja do

Podravine, a ove skupine govore poluromaniziranim ciganskim narječjem) i Karavlahe (nalaze se na prostoru gornje Posavine i Like, govore rumunjski jezik, no za njih je upitan ciganski karakter). Ovakvo razlikovanje romskoga stanovništva prema načinu života (sjedilački ili nomadski), jeziku i zanimanjima, primjetno je i danas u hrvatskoj široj i znanstvenoj javnosti, a to upućuje na različitost romskih skupina.⁴

Autor se u svojim člancima osvrće i na analiziranje broja romskoga stanovništva na području Hrvatske. U analizi broja Roma kritizira nedovoljnu metodološku valjanost, koju provodi statistički ured prilikom organiziranja popisa stanovništva. Pritom ne ostaje samo na kritici nego predlaže metodološko razdvajanje pojedinih Roma, koje se temelji na njihovom govorenom (ne dotad isključivo na materinskom) jeziku. Tako piše da "...podaci našega statističkog ureda o broju cigana nijesu dosta pouzdani, što se priznaje i u samim publikacijama...Miješati cigane s Rumunjima radi istoga jezika ne držim nikako opravdanim, jer za karakteristiku cigana nije glavno kojim jezikom govore, ne njihov materinji jezik, nego način njihova života važan je za državu...ne znam, na kojem su temelju brojani cigani u najnovijem popisu, no svakako ako nije kasno, bolje će biti uzeti oznaku ciganin kao temeljnu a u njoj učiniti razdjeljke, koje se temelje na jeziku; prema tome imali bi cigani, koji govore ciganski t.j. indijsko narječje te rumunjski (a dobro bi bilo da se napose popišu i oni cigani kojima je materinji jezik hrvatski ili srpski), drobni kovači, osobito ih imade u Podravini i to u Virju, Kloštru i Pitomači, ili magjarski (glazbenici)..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). Treba samo podsjetiti kako je, unatoč metodološkim problemima, romsko stanovništvo na području Habsburške Monarhije bilo popisivano kao zasebna narodnosna skupina, no događalo se da su u popisima stanovništva pridodavani drugim narodnosnim skupinama (npr. zbog služenja rumunjskim jezikom smatrani su Rumunjima). Vrlo je često da je u popisima stanovništva romska narodnosna skupina pribrojena rubrici "sonstige" ("ostali"). Kao daljnji problem u proučavanju broja Roma u popisima stanovništva jest nepostojanje rubrike "narodnost" u nekim popisima stanovništva, a pritom rubrika "Religionbekenntniss" ("vjeroispovjest") ne može poslužiti u određivanju "ciganske narodnosti", jer romsko stanovništvo nije zasebno religijski identificirano.⁵ Uz navedeno, i romski nomadski način života, sa stalnim migracijskim kretanjima, vrlo često bez poštivanja lokalnih i državnih granica, bio je samo jedan od problema kod izrade popisa stanovništva. Fancev ističe kako je "...god. 1900. nabrojeno ih je (Roma, D. V.) 7.209 ili 0,30% od cijeloga stanovništva..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). On piše članke o romskom stanovništvu u vrije-

me kada mu još nisu bili poznati rezultati popisa iz 1910., a na ovome mjestu donio bih taj podatak. Prema popisu stanovništva od 31. 12. 1910., provedenom na području Hrvatske i Slavonije, bilo je popisano 12.267 Roma, a udio u cjelokupnom stanovništvu bio je jednak onom prošlom i iznosio je 0,3% (*Popis žiteljstva*, 1914., 52). Broj romskoga stanovništva od 1900. do 1910. porastao je za 5058 Roma, a to se može tumačiti i kvalitetnijom metodologijom popisivanja. U dijelu članka koji se odnosi na analizu odnosa političkih vlasti prema romskom stanovništvu navodi kako su ugarske vlasti "...za uspješno uređenje ciganskog pitanja, učinjen je već godine 1893. točan popis svih vrsti cigana u Ugarskoj, kao i sve njihove osobine a naročito sve vrsti njihova zanimanja počevši od krađe, da se tako nadju sva ona poštena zanimanja, koja nijesu protivna naravi ciganskoj..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). Provođenje ovoga popisa bilo je dio politike tadašnje ugarske vlade, a on je organiziran i proveden na inicijativu ugarskoga ministra unutarnjih poslova Karla Hieronymija uz pomoć ravnatelja ugarskoga statističkog ureda Jozefa von Jekelfalussyja i znanstvenika (urednika etnološkoga časopisa *Mitteheilungen*) A. Hermannja. Popisano je 274.940 Roma, njihov način života: stalno naseljeni, polunomadi, nomadi; obrazovanje i zanimanja (*Képek a Magyarországi*, 1993., 345-349; Šiftar, 1970., 63-65).

Fancev u zadnjem članku analizira trenutačan položaj romske manjine u Hrvatskoj, a kao uvod u tu analizu ističe potrebu da se riješi romsko pitanje. Tako Fancev citira, vjerojatno program ugarske vlade, da "...u svakoj kulturnoj državi imade elemenata, koji se ne mogu uživjeti u forme socijalnog života; takvi elementi, koji hoće da nečasnim životom žive, zaustavljaju normalni i jedinstveni napredak na duševnom i materijalnom području, oni otešćavaju upravu, ugrožavaju javnu sigurnost i kvare javno čudoređe. Uredjenje života ovakvih zvaničnih skitnica zahtjev je politike i humanosti, jednako skrb uprave i društva ljudskoga..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). Kao dio programa ugarske vlade za rješavanje romskoga problema organiziran je spomenuti popis romskoga stanovništva, koji je proveden na području uže Ugarske. Neka mjere iz toga programa provodile su se i na području Hrvatske i Slavonije. Tako Fancev piše da "...nekako u isto doba (27. lipnja 1893., br. 12.681) izišla je i naredba naše vlade, koja se također bavila tim pitanjem a kako se ta naredba slabo provodila, izdao je veliki župan županije bjelovarsko-križevačke 11. kolovoza 1895. za svoju županiju u duhu vladine naredbe okružnicu, kojom je učinjen bez dvojbe jedan korak u rješanje kolonizovanja cigana. Svaka općina imade za svoje cigane- zavičajnike, vodi točan popis svih svojih cigana, koji se

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 421-438

VOJAK, D.:
DOPRINOS...

smiju udaljiti iz općine samo dozvolom i znanjem oblasti a time oduzevši im neograničenu sposobnost klatarenja privezalo ih se za jedno selo..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). Budući da ne postoje sigurni pokazatelji da je ova politika ugarskih vlasti imala uspjeha, nameće se potreba detaljnijeg istraživanja načina provođenja i posljedica takve politike u Hrvatskoj i Slavoniji.

Uzimajući u obzir sve navedeno, može se zaključiti da je Fancev bolje analizirao trenutačno stanje romskoga stanovništva u Hrvatskoj nego njihovu povijest ili kulturu. On ne spominje doseljavanje Roma u Hrvatsku u XIV. st. ni njihov život sve do vremena u kojem on živi. Posebno analizira karakteristike romskih plemenskih skupina, njihov broj te politiku koju su prema njima provodile državne (ugarske) i lokalne (županijske) vlasti. Fancevljevu analizu tadašnjega položaja romske manjine u Hrvatskoj držim najkvalitetnijim dijelom njegovih članaka te dobrim temeljem i za suvremena istraživanja.

NAČIN PERCEPCIJE ROMSKOGA STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ NA TEMELJU FANCEVLJEVIH ČLANAKA O IZ PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI CIGANA

U Fancevljevim člancima nije posebno analiziran odnos domaćega (domicilnog) stanovništva prema romskom stanovništvu. No pomnom analizom njegovih članaka može se analizirati taj odnos. Opisujući razna imena za romsko stanovništvo u Podravini, Fancev navodi domaći naziv za Rome – *Lazari*. On piše da "...cigane, kojih u Podravini nema, ali katkad ipak i tamo zablude, a sa sobom imadu uvijek kojega slijepca ili kljasta, da za njih prosi milostinju (narod drži, da oni sami osakaćuju i unakažuju ukradenu djecu, i zato su strah i trepet djece, kad se pojave u selu), narod ih zove lazarima..." (*Narodne novine*, 18. 11. 1912.). Upravo iz ovoga citata vidi se stanoviti strah, sumnjičavost i nepovjerenje što ga je domaće stanovništvo osjećalo prema romskim (nomadskim) skupinama. Takvo nepovjerenje i sumnjičavost vidi se i u Fancevljevu opisu romskih plemena, a u tom dijelu piše da "...će jedan i drugi ciganin rado i ukrasti, kad je samo prilike zato, samo se po sebi razumije, inače ne bi bio ciganin. Ciganin jede, što dobije, a mila mu je i crkotina, makar dva tri dana i u zemlju već zakopana..." (*Narodne novine*, 18. 11. 1912.). Najzorniji opis percepcije romskoga stanovništva vidi se u Fancevljevu citatu iz političke rugalice "Cigani", u kojoj stoji da "...tko su danas cigani, svatko znade vrlo dobro. Crn i lukav kano vrag – što iz maslenke gleda – i zapackan, čadjav, nag – i kuštrav bez reda – suh i okošt kako kuga – zanovetljiv kano vuga – svud i svagda gost nezvan – to je pasja krv cigan..." (*Narodne novine*, 18.

11. 1912.). Iz navedenih citata dobiva se, na određen način, stereotipna slika koja je prevladavala u svjetskoj, pa i u hrvatskoj, javnosti prema romskom stanovništvu, a navest ću samo nekoliko primjera. Francis Hindes Groome autor je članka *Gipsies* u *The Encyclopaedia Britannica* iz 1898. U tom članku opisuje da je karakter Roma "...neobična mješavina zla i dobra, koja se iskazuje kao strana i suprotstavljena vanjskom svijetu...on (Rom, D. V.) ratuje s cijelim čovječanstvom i stoljećima kao njegovi tlačitelji, on može slobodno pljačkati i varati smatrajući da je sve dopušteno u ratu i kako ga nitko ne bi uhvatio...romska neozbiljnost i kurtoaznost jasne su svima...njihove (romske, D. V.) primarne mane jesu dječja taština, profesionalna lukavost, indolencija (uzrokovana izostankom ambicije) i opaka strasna narav..." (Groome, 1898., 617). Nekoliko godina ranije Eduard Streer u *Prvoj hrvatskoj enciklopediji* piše da "...se zanimaju kovačtvom, kotlarstvom, liečenjem marve, trgovinom konja, proricanjem, prosjačenjem te kad ima prilike kradjom...što se tiče njihova (romskog, D. V.) života, taj je čestoput veoma neuredan, izvrgnuti su često svim nepodopštinam naravi...Cigani su ponositi, vole radije krpe gospodske, nego pošteno seljačko odijelo, veoma su dosjetlivi, oštroumni i lukavi; što rade to rade vješto, nu rade samo za nuždu, a kad imaju što jesti, ne mare za daljnji rad..." (Streer, 1890., 100-101). Upravo iz navedenih Fancevljevih, Groomeovih i Streerovih opaski o karakteru romskoga stanovništva i odnosu domaćega stanovništva prema Romima vidi se stereotipna slika o njima, koja ih prikazuje kao lukave varalice, lijenčine, kradljivce, osobe sumnjiva morala i higijene. Intenzivnost odnosa između domicilnoga i romskoga stanovništva izbija iz Fancevljeva komentara o posljedicama ograničavanja kretanja romskih nomadskih skupina, što je bio dio restriktivnije politike ugarskih i hrvatskih vlasti potkraj XIX. st. Tako Fancev piše da "...kako darežljivost seljana imade neke opravdane medje osobito prema tolikim mladim i kršnim ciganima, a jesti treba svakako, to su cigani i prisiljeni, da se laćaju kojekakvih poslova, da zasluže kruh za sebe i svoje brojne obitelji..." (*Narodne novine*, 21. 11. 1912.). Iz ovoga citata vidi se kako su državne i lokalne vlasti pokušavale restriktivnijim odredbama prisiliti romsko stanovništvo na uspostavljanje intenzivnijih (ekonomskih) odnosa sa seljačkim stanovništvom, a razmjere intenziteta tih odnosa treba detaljnije analizirati u sljedećim znanstvenim istraživanjima.

U Fancevljevim člancima o romskom stanovništvu prevladava negativna percepcija Roma. Upravo ti članci nužan su pokazatelj mozaika intenzivnih odnosa između domicilnoga i romskoga stanovništva, kakvi su bili na početku 20. stoljeća u Hrvatskoj.

ZAKLJUČAK

Franjo Fancev napisao je pet članaka naslovljenih *Iz prošlosti i sadašnjosti cigana*, a objavio ih je u studenom 1912. u *Narodnim novinama*. Navedene je članke napisao na početku svoje znanstvene karijere, za rada u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, unutar koje je mogao pratiti suvremena znanstvena proučavanja romske manjine. U tim člancima analizira romsku povijest i migracije, njihov jezik, kulturu te njihov tadašnji položaj u Hrvatskoj. Najkvalitetniji dio tih članaka jest njegova analiza romskoga jezika i tadašnjega položaja Roma u Hrvatskoj. Fancev je bio među prvim hrvatskim znanstvenicima koji su proučavali romsku manjinu u Hrvatskoj, no zbog pomanjkanja interesa šire i znanstvene zajednice nije više pisao o njima. Unatoč tome, njegovi članci o romskom stanovništvu upućuju svakoga (hrvatskog) romanologa na to da se njima posluži jer je Fancev njima pridonio kvalitetnijem proučavanju i razumijevanju položaja romske manjine u Hrvatskoj i u Europi.

BILJEŠKE

¹ Bibliografiju radova Franje Fanceva vidjeti u: Matijević, 1943.a, 154-164; Paro, 1998., 339-380.

² Nepostojanje interesa za objavljivanje sličnih radova o romskom stanovništvu u Hrvatskoj mijenja se nakon Drugoga svjetskog rata, a posebno od 1990-ih, od kada se održavaju seminari i znanstveni skupovi posvećeni romskom stanovništvu. Kao dio tih napora nastaje niz radova, koji dijelom obrađuju i povijest romske manjine u Hrvatskoj. Vidi sljedeće radove: Hrvatić i Ivančić, 2000., 251-266; Štambuk, 2000., 197-210; Posavec, 2000., 229-250; Hrvatić, 1996., 913-933. Bibliografije radova o romskom stanovništvu vidi u: First-Dilić, 1985., 99-106; Radović, 2000., 337-344.

³ Prema takvoj tezi, vlade zapadnoeuropskih država (npr. Njemačke, Francuske) provodile su zapadni pristup, koji se sastojao u donošenju mnogobrojnih zabrana kretanja, zatvaranja, mučenja i ubijanja romskoga stanovništva. U suprotnosti takvom pristupu jest *dunavski pristup*, koji su provodile vlade dunavsko-karpatškoga područja. On se sastojao od iskorištavanja romske radne snage, a time se romsko stanovništvo uklapalo u postojeće društvo (Piasere, 1992., 196-197).

⁴ Zanimljivo je ovdje spomenuti kako danas neki znanstvenici ističu dvije glavne romske skupine: Bajaše i Rome koji govore indoeuropski jezik *romani chib*. Bajaši vuku podrijetlo iz Rumunjske i Mađarske, govore *ljinba d' bajaš* jezikom (bajaški dijalekt starorumunjskoga jezika), a bavili su se i obrađivanjem drva (npr. koritarstvom). Drugoj skupini Roma pripadaju druga plemena, npr. Kanjari, Kaloperi, Haškalije, Kalderaši...koji se bave trgovinom, obradom metala i glazbom (Pongrac, 2003., 83-84). Iz navedenog može se zaključiti kako današnji Romi Bajaši vuku podrijetlo od koritara, a današnji Romi koji govore *romano chib* dijelom od kolompara.

⁵ Romsko stanovništvo često prihvaća dominantnu vjeru na prostoru na kojem se nalazi, a pritom je dio Roma razvio osebujno vjerovanje i obrede unutar prihvaćene religije. S obzirom na navedeno,

ne može se uzimati romska religiozna pripadnost kao oznaka za posebnu narodnost (Clébert, 1967., 159; Liégeois, 1987., 60-63).

IZVORI

Narodne novine, studeni 1912.

Ostavština prof. Franje Fanceva, HAZU, sign. XV-44.

Korespondencija Franje Fanceva. Zbirka rukopisa i starih knjiga, sign. R 4836c/ R 7494b/ R 4836c/ R 4610b/ R 6167b/ R 6248b/ R 4771b/ R 4836c/ R 6965a/ R 4771a/ R 6428/4. Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Popis žiteljstva od 31. prosinca 1910. u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb (1914.): Kraljevski zemaljski statistički ured.

Statistički godišnjak Kraljevine Hrvatske i Slavonije, vol. II (1906.-1910.) Zagreb (1917.).

LITERATURA

Barac, A. (1943.), Dr. Franjo Fancev, *Hrvatska revija*, 16 (1): 323-326.

Bratulić, J. (1998.), Franjo Fancev kao povjesničar hrvatske kulture i književnosti. U: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb-Zadar, 20.-22. ožujka 1997.* Zagreb-Zadar, Hrvatski studiji Sveučilišta: 9-14.

Clebért, J.-P. (1967.), *Cigani*. Zagreb, Stvarnost.

Fancev, F. (1940.), Dva sitna priloga uz 220. stih Čubranovićeve "Jeđupke". *Nastavni vjesnik*, 43 (1): 41-52.

Groome, F. H. (1898.), Gypsies. U: *The Encyclopaedia Britannica: A Dictionary of Arts, Sciences and General Literature*, vol. X. Chicago, The Encyclopaedia Britannica.

Horvat, V., Skok, P., Širola, B., Medven, A. (1942.), Cigani. U: *Hrvatska Enciklopedija*, sv. III. Zagreb, Hrvatski izdavački bibliografski zavod.

Hrvatić, N. (1996.), Romi u interkulturalnom okruženju. *Društvena istraživanja*, 5 (5-6): 913-933.

Hrvatić, N., Ivančić, S. (2000.), Povijesno-socijalna obilježja Roma u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, 9 (2-3): 251-266.

Képek a Magyarországi Cigányság 20. századi történetéből, (Pictures of the History of Gypsies in Hungary in the 20th century), Budapest (1993.), Néprajzi Múzeum.

Liégeois, J.-P. (1987.), *Gypsies and Travellers*. Strasbourg: Council for cultural co-operation.

Matijević, M. (1943.a), Dr. Franjo Fancev. *Časopis za hrvatsku povijest*, 1 (1-2): 153-164.

Matijević, M. (1943.b), Dr. Franjo Fancev (24. IX. 1882.-31. III. 1943.). *Hrvatsko kolo*, 24 (1): 206-220.

Mohorovičić, A. (1988.), Stota obljetnica Odbora za narodni život i običaje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. U: *Spomen-spis povodom obilježavanja stogodišnjice postojanja i rada Odbora za narodni život i običaje južnih Slavena u sastavu Jugoslavenske akademije 1888.-1988.*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

Paro, N. (1998.), Bibliografija radova Franje Fanceva. U: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb-Zadar, 20.-22. ožujka 1997.*: 339-380.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 421-438

VOJAK, D.:
DOPRINOS...

Piasere, L. (1992.), *Peripatetics*. U: *Encyclopaedia of World Culture*, vol. IV. Boston, C K. Hall & Co.

Pongrac, Z. (2003.), *Gjelem, gjelem: zbirka ciganskih ili romskih pjesama i melodija (s pregledom povijesti i glazbe Roma)*. Zagreb, Hrvatski helsinki odbor, Profil international, Centar kulture Roma Hrvatske "Romano Centro".

Posavec, K. (2000.), *Sociokulturna obilježja i položaj Roma u Europi – od izгона do integracije*. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3): 229-250.

Radić, A. (1997.), *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnome životu*. Zagreb, Dom i Svijet.

Radović, Lj. (2000.), *Popis knjiga, članaka i serijskih publikacija o Romima tiskanih od 1990. do 2000. godine u Republici Hrvatskoj*. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3): 337-344.

Stari pisci hrvatski: Pjesme Nikole Nalješkovića, Andrije Čubranovića, Miše Pelegrinovića i Saba Mišetića Bobaljevića i Jegjupka neznana pjesnika. Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, knj. VIII. (1876.): V.-XXVI.

Streer, E. (1890.), *Cigani*. U: *Prva hrvatska enciklopedija – priručni rječnik sveopćeg znanja*, knj. II. Osijek, Gradska tiskara Osijek.

Stipanov, J. (1998.), *Franjo Fancev – ravnatelj Sveučilišne knjižnice*. U: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb-Zadar, 20.-22. ožujka 1997.*: 203-211.

Šiftar, V. (1970.), *Cigani: minulost v sedanjosti*. Murska Subota, Pomorska založba.

Štambuk, M. (2000.), *Romi u društvenom prostoru Hrvatske*. *Društvena istraživanja*, 9 (2-3): 197-210.

Uhlik, R. (1947.), *Srpskohrvatski-ciganski rječnik: (romano alava)*. Sarajevo, Svjetlost.

Uhlik, R. (1983.), *Srpskohrvatski-romsko-engleski rječnik*. Sarajevo, Svjetlost.

Žura Vrkić, S. (2003.), *Prva hrvatska etnografkinja Mara Čop*. *Etnološka istraživanja*, 26 (33): 91-105.

Wolf, S. A. (1960.), *Grosses Wörterbuch der Zigeunersprache : (romani tšiw): Wortschatz deutscher und anderer europaeischer Zigeunerndialekte*. Mannheim: Bibliographisches Institut.

The Contribution of Franjo Fancev to the Study of the History of the Romany Population in Croatia

Danijel VOJAK
Bregana

The contribution of Franjo Fancev to the study of the history of the Romany population in Croatia is analysed in this paper through his articles about Romany people, archive documents and relevant literature. Franjo Fancev was one of the most important Croatian linguists and historians of the first half of the 20th century. He wrote five articles about the

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 3 (77),
STR. 421-438

VOJAK, D.:
DOPRINOS...

history and current position of the Romany population in Croatia and Europe and in 1912 he published this article in the Croatian daily newspaper "Narodne novine". In his articles Fancev writes about the history, migration, language, culture and position of the Romany population in Croatia and Europe at the beginning of the 20th century. As a librarian in the Public library in Zagreb, he used contemporary literature regarding the history and culture of the Romany population, eg. Franc Miklosich, Josef Karl Ludwig Habsburg. Fancev was among the first Croatian scientists to write about the Romany population, and his articles are an essential source for writing about Romany people in Croatia, today.

Frane Fancev und sein Beitrag zur Erforschung der Geschichte der Roma auf dem Gebiet Kroatiens

Danijel VOJAK
Bregana

Franjo Fancev war einer der bedeutendsten kroatischen Sprachforscher und Literaturhistoriker der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Unter dem Titel "Aus Vergangenheit und Gegenwart der Zigeuner" erschienen von ihm fünf Aufsätze, die 1912 in der Tageszeitung Narodne novine veröffentlicht wurden. Aufgrund einer Analyse dieser Aufsätze und den hinterlassenen Schriften von Fancev sowie relevanter fachliterarischer Quellen soll in dieser Arbeit Fancevs Beitrag zur Erforschung der zum Volke der Roma zugehörigen Minderheit auf dem Gebiet Kroatiens untersucht werden. In seinen Aufsätzen analysiert Fancev die Geschichte und das Wanderleben der Roma, ihre Sprache, Kultur sowie ihre damalige Stellung in Kroatien. In der Erscheinungszeit der Aufsätze arbeitete Fancev in der Universitätsbibliothek in Zagreb, wo er Zugang zur neuesten Literatur über die Bevölkerung der Roma hatte, wie etwa zu den Schriften von Franc Miklošič und Erzherzog Joseph von Habsburg. Zum wertvollsten Teil von Fancevs Aufsätzen gehört seine Analyse der Sprache der Roma und ihrer damaligen sozialen Stellung in Kroatien. Fancev war einer der ersten kroatischen Wissenschaftler, der das Volk der Roma untersuchte und mit seinen Arbeiten das wissenschaftliche Interesse für diese Thematik anregen wollte, um Voraussetzungen zu schaffen für ein Buch, das er über die Geschichte der Roma in Kroatien zu verfassen gedachte. Da aber in der Öffentlichkeit wie auch in Gelehrtenkreisen das Interesse dafür ausblieb, stellte Fancev seine Roma-Studien ein. Mit seinen Aufsätzen jedoch hatte er einen wichtigen Beitrag zur fundierteren Erforschung und zum besseren Verständnis der Roma und ihrer Stellung in Kroatien und Europa geleistet.